

BARTHA GUSZTÁV

SAJGÁS*

„...szabadság, élet nem jár, csak azoknak,
kiknek naponta kell kivívniuk.”

J. W. Goethe: Faust

Első fejezet

Minden csöppnyi keserűséghez, ami az embert éri – jár egy csipetnyi igazság. Vigasztal kevés: arra elég, hogy az ember önmaga maradhasson, mint ahogyan Valló Péter.

Péternek szülei voltak, volt egy öccse; nagyanyja, nagynénje, nagybátyja (keresztstzülei városra költöztek), távoli rokona és egy szomszédasszonya, a Juci. Az, hogy az életben többet próbált a kelleténél, Jucin messziről meglátszott. Behúzott nyakkal járt, férfindrágót hordott, méreg erős mahorkát szívott – egyiket a másik után –, s azt állította, hogy fél liter vodka neki meg se kottyán. „A pesti éjszakában... kurtizánkodott, a szövetségesek bombázásai kergették haza” – válaszolta röviden Juci röggös életútját Jancsi bácsi. Hogy mi a kurtizán, s kik voltak a szövetségesek, azt Valló Péter – a tizenkét éves múlt, hirtelen megnyúlt kiskamasz – restellte megkérdezni a nagybátyjától. „Még mit nem – berzenkedett gondolatban –, a locsogás asszonytempó.” A magvas véleményt csonkos Bélától, távoli rokonától leste el. Béla, az istenverte, csak messziről szerette – szerethette! – a lányokat, asszonyokat; annyira messziről, hogy beteljesületlen sóvárgása felért a gyűlölettel. „Bal karját suhancorában vesztette el – védte csonkos Bélát Kati mama –, azért maradt félszeg.” Valló Péter – nagyanyját hallgatva – igencsak bólogatva a karosláda végéről annak közepére húzódott, de igyekezete sajnálkozásra nem, csak egy „hát igen”-re volt elég. „Ez kevés – állapította meg magában –, ezzel nem bírom szóra Kati mamát.” Nagy kár, mert ha kedve volt, olyan dolgokról mesélt, amikről a faluban sokaknak fogalmuk se volt. Hajnalig elhallgatta, meg nem unta volna nagyanyja honleányokról, honfiakról szóló történeteit. A hős honvédek tetteiről is sokat mesélt; hogyan szálltak szembe a hatalmas orosz túlerővel. Péter Kati mamán keresztül megszerette Kossuth Lajost, megutálta Görgeyt, s képzeletében a világsi harcmező egyet jelentett egy nagy temetővel.

Péter olykor idegen ágyban ébredt; hiába kereste az ismerős ablakot, tapogatta Janikát maga mellett. Izzadságszagú, nehéztollú dunyha takarta,

* Részlet a szerző azonos címmel készülő regényéből

idegen tárgyak vették körül: sifonérok, kredencek, tükrös kisszekrények. A falon bekeretezett fényképek függtek a csehszlovák hadsereg mundérájába bújtatott nagyapákról, helyre menyecskékről; fátyolos tekintetű, rövid slájeres menyasszonyokról, vőlegényükkel az oldalukon... A vőlegények zöme odaveszett. Hol? Mikor? Miért? A kérdések izgalomban tartották Pétert, de hiába kérdezősködött. Kati mama elejtett ugyan néhány szót: az oroszok annak idején... háromnapos munkára..., meg hogy gyalogosan vitt ennivalót az urának Szolyvára... Mire csonkos Béla nyersen kijelentette: „Szolyva nem a kert alatt van, az egész csak mese.” Jancsi bácsi – mint aki megkukult – rezzenéstelen arccal ült a szekérbakon a kérdések hallatán. Ágnes néne is hallgatott, pedig pörlekedéshez szokott hangját az utca végéig hallani, még a konyhában sem tett féket a nyelvére.

„Anyja nem hagyja ott apát” – suttogetta el mindig bővígijét az idegen ágyakban, párnák közt való ébredés után Péter, s a hite magabiztossá tette. Felőle orginálhatott Ágnes néne (vagy bárki más), győzködhetette Valló Borist: „Hagyd ott! A helyedben úgy otthagynám!... Enné meg a fészkes fene azt a részeges Szabó Jankó-fajtáját!” Pétert a konyhában történekből egyedül a fővő tejeskávé érdekelte.

Mikor az apja – borgőzös hóbörgésében – elkergette őket a háztól, s történetesen Ágnes néniénél húzták meg éjszakára magukat, a madárcsontú vénlány (id. Valló Péter hívta így) mindig tejeskávés reggelit készített. Péter nagyon szerette a tejeskávét, különösen belemártogatott kiflire. „Tisztára, mint az urak!” – háborgott láttán a Juci. Péter tiltakozott: „Nem igazság! A Vallók sose voltak urak, szegény embert nyúzó kulákok!”

...Bögre tejeskávé, friss kifli... „Miért van az, hogy apa, az ilyen-olyan részeges, Janikát nem üldözi? – kérdezte váratlanul önmagától Péter, majd felkönyökölt. – Miért csak nekem és anyjának nincs nyugta odahaza?” A válasz elkívánta keserősége csipetnyi igazságát. „Azért – nyugtázta magában –, hogy Valló Boris ne egyedül háljon más házaknál.”

Akik soha nem éltek falun, azt mondogatják, hogy a falu a vágyak kalitkája. Mennyire nem igaz! A vágyak mérete a lényeg – ne érjen túl a falu határán! Péternek például két vágya volt egyszerre. Az egyik a mihamarabbi felnőtté-válást kívánta, a másik egy saját fekhely megszerzésére szorítkozott. Péternek ugyanis elege lett a szűkös konyhai kiságyból, s főleg abból, hogy a kevesen is osztozkodnia kellett az öccsével. „Se megfordulni, se összeguggadni nem tudok!” – panaszkolta nagybátyjának. Mivel annyiféle ágyban hált – hánykolódott álmatlanul –, előrerúgtató képzelete csakis egy rugós dikóval tudott kiegyezni. Piroskockás kárpitúval, olyannal, mint amilyen a Juci konyhájában van. Ráülhet, kénye-kedvére forgolódhat, akár ugrálhat is rajta az ember, ha nagyon akar. Rádásul –

csak ötven rubelbe kerül. Juci biztatta: „Manapság ez nem pénz. Hruscov idején még volt értéke – de hol van már a tavalyi hó? 1975-öt írunk!” Igen, nincs annál bölcsebb dolog, mint elfelejteni a tavalyi hót, s ez Péternek nem esett nehezére. Kati mama magasán bevetett ágyára volt nehéz gondolnia, az ágy alatt kóricáló halálra; merthogy sokan meghalhattak abban az ágyban, afelől nem volt kétsége. Hidegség sütött a derékalj töredezett szalmájából, hiába terített Kati mama szőrpokrócot a szalmazsákra, arra pedig vászonlepedőt – az elmúlás ridegsége átütött rajtuk.

„Jancsi bácsi a tíz rubelen felül ingyen fuvarot ígért. Kati mama ad egy tízest, csonkos Béla csak kölcsönbe, de azt mibe se kerül majd megadni” – okoskodott magában Péter, s mert ő nyomokolódott hajnalonként a kenyérsorban, már magáénak tudta a visszajáró tíz-tizenöt kopejkákat. Juci egymaga húsz rubelt ajánlott fel a dikóvásárlásra, de ezt Jancsi bácsi annyira sokallta, hogy azt találta mondani Péternek: „Ha jóban akarsz maradni velem, egy kopejkát se fogadsz el attól a... némbertől!”

Nyarat idéző szeptemberi napon hozta haza Jancsi bácsi az üzletből az áhított dikót. Csipás és Kehes a kisajtóig repült a könnyű teher alatt (hogy miért így nevezte a lovait Jancsi bácsi, arra Péter nem tudott rájönni, megkérdezni meg szégyellte). A lovak szapora járása láttán a rédelyben álló, rájuk várakozó Kati mama hátrahőkölt. „Hóha-hó!” – kiáltotta önkéntelenül.

Azzal, hogy új ágy került a szobába, a családi béke is helyreállt. Rég volt ilyen nyugalom Vallóéknál. Talán azért, mert a napját sem tudták annak – a televíziót kivéve –, hogy mikor került új bútordarab a házhoz. Péter anyjának a staféringját Ágnes néne készítette egy újlaki mesterrel. Azért ő, mert Valló Boris árva lány volt: apja a Don-kanyarnál halt hősi halált, anyját pedig nem sokkal ezután a tüdőbaj vitte el; így a két sifonér, a pároságy, a tükrös kissekreény és a kihúzható asztal a négy támlásszékkal fejedelmi nászajándéknak számított a faluban. Akadt bámulójuk bőven, akár a vitrines konyhaszekrénynek meg a cifrán faragott stelázsinnak, amikkel Kati mama járult hozzá az újdonsült pár fészekrakásához. De a konyhába asztal is kellett, székek is kellettek, és ágyak, amelyekben meghálhattak, s ezek bizony mind használt, kopott holmik voltak, lerítt róluk a jövőtlenség. S hogy még több szégyellnivaló legyen: a szobában, a konyhában korhadásnak indult a padló, a falakról darabokban pergett a mész, s a függönyök... Ha Valló Boris rájuk nézett – elsírta magát.

Id. Valló Péter tászkázott annyi cementet a kolhozból – ahol kőművesként dolgozott –, hogy elég legyen a konyha lebetonozásához. Ezt egy este ő maga jelentette ki, s még azt is mondta, deszkát is hordott fölösen – méteres, másfél méteres darabokat –, s azokból leszélelve-meggyalulva

is kitelik a szoba padlója. A nem várt csönd, ami a bejelentését követte, mozdulásra készítette a nagydarab, keménykötésű embert. Ácsplajbászt kotort elő a konyhaszekrény fiókjából, irkalapot kért Janikától, majd visszatelepedett a konyhaasztalhoz.

– Jancsival lemennénk a Tiszára kavicsért – mondta tétován id. Valló Péter. – Ha elvesz a fuvarért öt rubelt, hát elvesz – a kavics ingyenbe lesz.

– És a gyalulás? – kérdezte hirtelenkedve Valló Boris, de nem azért, mert kérdezni akart, dehogy: ösztöne megérezte ura szándékában a határozottságot, és azt súgta: most... most... most kell melléállni!

Másnap reggel Valló Péter álomból álomba ébredt. Mélyebbek lettek a színek, markánsabbak az ízek, s az események úgy felgyorsultak a Vallóportán, mint talán még soha. Reggeli előtt áthordták apjával a deszkát a harmadik szomszédba, az asztaloshoz; kicipelték a szobabútorokat a rédelybe, fásszínbe. Jó étvágygal estek neki a tojásrántottának, hozzá teát ittak, aztán kezdődhetett az igazi munka. Felfeszegették, kihordták a korhadt deszkákat, kihúzták a padlógerendákba szakadt rozsdás szögeket, majd feltöltötték a közeiket száraz homokkal. Az aljzatra szurkospapír került, nyilván szintén a kolhozból, de ez Pétert a legkevésbé sem érdekelte. Az volt a fontos, hogy az ácskapcsokkal és faékekkel egymáshoz illesztett – szorított – padlódeszkák még éjfél előtt a helyükre kerüljenek. Senki meg nem mondta volna, hogy a padlót id. Valló Péter a szoba hosszánál rövidebb deszkákból pászingatta össze. Főleg azután nem, hogy az asztalostól kapott szegélyléceket is a helyükre szögezték. „Ez nem igaz! – csapta össze a kezét Kati mama a kész munka láttán. – Hogy ti milyen ügyesek vagytok!”

A következő szombaton a konyha volt soron, s Péter szinte beleszédült a nagy sürgés-forgásba – a való álom megvalósulásába. Még a nyolcéves Janika is beállt közéjük: a kavicsshalomból kiszedegette a nagyobb méretű, beton alá való köveket. Közben Péter és idősebb Valló egy rönkfadarabbal keményre döngölte a konyha földjét. A betonozás kezdetére befutott Jancsi bácsi, ájtott a Juci is, mondván: „A kútból a vizet még fel bírom húzni!” A még idejében érkező csonkos Béla a készítenő beton öntözgetésére ajánlkozott. Ágnes néne semmire – ki nem állhatta fogadott vejét! –, de azért odaállt az udvarra kitett spór mellé, hogy segítsen Valló Borisnak az ebédet elkészíteni.

Valló Pétert a konyha tükörsima betonjának látványa felébresztette. Viccelődhetett Jancsi bácsi – „A legyek ide fognak járni sikanyózni” –, nem tudta megnevetetni. Visszaaludni szeretett volna, maga körül tudni a mesebeli zsongást, ami egész héten körbeölelte. Még nem tudhatta – honnan tudta volna!? –, hogy a mozgalmas múlt eseménytelen jelenné szelődül.

Mit ád, mit nem az ég, de Péteren megkönyörült: nem várt pénz állt a házhoz. Valló Boris nyolcvan rubel prémiumot kapott munkahelyén, a konzervgyárban. Id. Valló Pétert feketemunkára hívták, tizenöt rubeles napszamba, s így, ha nem esik az eső, kilencven rubelt vihet haza egy-egy hét végén. Még aznap este eldöntötték: kimeszelik a konyhát, a szobát, a kamrát; újrafestik az ajtókat, ablakokat, és persze a tisztaszoba új padlóját is lefestik; de nem hebehurgya módon ám, nem a mások kezével: mindent ők maguk csinálnak. A munkán megspórolt pénz megy függönynek való anyagra és varratásra. Péter képzeletét annyira felszította a váratlan fordulat, hogy ha akart volna, akkor sem tudott volna aludni. Egész éjszaka meszelt, festegetett, oldószerért biciklizett a boltba; csapongó fantáziája hajnaltájt fáradt el, aludt néhány óracskat a szobasarkokba állított új dikón.

Másnap, késő délután Péter két vödört akasztott a biciklikormányra, hogy az anyjával mészért menjen. Ilyentájt már nemigen ógyelgett a főnökség a tehénfarmon, s főleg nem a meszesgödör körül. Valló Boris hosszas rábeszélésére, no meg egy liter bor ellenében az öreg őr megengedte, hogy teleszedjék a vödröket oltott mésszel. „Ezzel megvolnánk – nyugtázta a dolgot Vallóné hazafelé menet. – Jucinak maradt mészbe való festékpóra, az se kerül pénzünkbe”.

A konyhafal zöld, a szobáé téglavörös színárnyalatot kapott. Valló Boris a konyhát kétszer, a szobát háromszor meszelte át, akkora elszánt-sággal kapaszkodva a meszelőnyélbe, hogy kissé gömbölyded teste szinte egygőlyvadt a fallal. Péterre a kamra egyszeri meszelése és az ajtó kifestése jutott. A kis kétszárnyas ablakokat Juci festette fehérre; azért ő, mert nagyon értett hozzá. Kartonlapot fektetett az üvegre, úgy húzta el az éleken az ecsetet. „Koszon kívül más is ragad az emberre Pesten” – adta magyarázatát a tudományának. S ha mégis cseppent festék az üvegre, azt hamarjában letörölte kölnivizes vattával.

Meszelés után a keretcsíkok meghúzása, a hengermenta fölrakása már igazi szobafestőt kívánt. Valló Boris – érdekes módon – erre a mester-munkára nem sajnálta a pénzt. Kerül, amibe kerül, elhívta a falu legjobb szobafestőjét. Gergely bácsi a konyhát öt, a szobát tizenöt rubelért vállalta, s csak azt kérte, előbb mossák le a deszkapadlást, a gerendákat, nehogy majd a kész munkát pacsmagolják össze a falakon.

A konyha sűrű, kriksszkrakszos barna mintát kapott. „Azért, mert itt éltek, főztök – magyarázta Gergely bácsi –, és a falak jobban koszolódnak”. A szoba mintázatát nem kommentálta, anélkül is szépre sikeredett. „Az uraknál se különb – jegyezte meg Juci. – Tizenöt rubelért ingyen van!” Hát igen, az aranyszínű alaphengerre zöldrőzsás hengermentát rakott

Gergely bácsi, dupla keretcsíkot húzott, s még a sarkokat is kicifrázta. Vacsora után Valló Boris karszékre telepedett a szoba közepén, s ott ült fél éjszakát – nem tudott betelni a gyönyörűséggel.

A padlón megszáradt a festék, helyükre kerülhettek a bútorok, a vadonatúj csipkefüggönyök, ágytakarók. Fényárban úszhatott a szoba, mert Vallónénak még egy háromkarú csillárra is sikerült kikopejkáznia a pénzt. Juci nem győzte irigységgel Vallóék elégedettségét. Mégis...! Péter mégis egyre töprengőbb lett, nem akarta a felnőtté-válást elhinodálni. Igen ám, de hogyan legyen felnőtté – mihamarabb?

Anyjától, Kati mamától vagy Ágnes néniétől nem kérhetett tanácsot, mert nem tudtak volna adni: kisfiúként kezelték. Ha dolgozni kellett – bezzeg! – Péter volt a számukra, de amúgy... Reggelenként iskolába küldték, ellátták tanáccsal, zsebkendővel; mosták, vasalták vörös pionírnnyakkendőjét, s mindig adtak öt kopejkát iskolatejre... Apjára, id. Valló Péterre gondolni se mert, hiszen fennállt a veszélye annak, hogy a hirtelen haragú ember válasz helyett jól elfenekeli. Maradt Jancsi bácsi, csonkos Béla, meg a Juci.

Másnap az iskolából jövet füstszűrő nélküli cigarettát vásárolt, kékdobozosat. Otthon első útja a vécébe vezetett. Miután gondosan magára zárta a disznóól végénél álló faalkotmány ajtaját, az apjától ellesett mozdulatokkal előbb megpergette-puhította a cigarettát, majd annak mindkét végét a kézfejéhez ütögette, s csak aztán gyújtott rá, életében először. Nem szívta tüdőre a füstöt, csak pöfékelt, de így is azonnal elfogta a köhögés, a hányinger; öklendezve hajolt az ülőke fölé. Rádadásul eleredtek a könnyei, végiggurultak az arcán, aláhulltak a deszkára. Bensejében is összemaszatolódtak a dolgok – nem tudta, mitévő legyen. „Átmegyek Jucihoz” – motyogta a rosszullet múltán, s jobb híján hozzáfűzte szomzedasszonya kedvenc szavajárását: „Szar a világ, tök a tromfi!”.

Jucinak szép háza volt. Átlépve a rekesz-sövény hézagán – itt járt át Juci is hozzájuk –, Péter egy másik világban találta magát. A kolhozoköltségen felújított ház új tetőcserepei, a bádogsatorna, a beüvegezett rédely, a korláttal szegélyezett lépcsőfeljáró összehasonlításra készítette a saját házukkal. „Szebb, mint a mienk” – állapította meg. Nem a hűtőszekrényt, az először itt látott mosógépet, fürdőszobát irigyelte, sem a fatüzelésű bojleret, amelynek tartályát vödörrel hordta tele Juci; maga a ház csípte a szemét, akár a nagybátyjának. „A vackokat boltban árulják, ha pénze van, bárki megveheti – mondta indulatosan Jancsi bácsi –, de egy ilyen házat!?”

Juci nem volt otthon, így Péter leült az egyik hokedlire a konyhában, s türelmesen várt. Kati mama ugyanis számtalanszor elmagyarázta neki:

ha nem talál senkit a házban, addig várjon, míg valaki a háziak közül előkerül – nehogy később lopással gyanúsíthassák. Péter nem akart tolvajlás hírébe kerülni, pedig Jucitól lett volna mit elvinni. A kávédaráló, a csöpögtető kávéfőző újdonságot jelentett a számára, de a szögre akasztott táskarádiót sem adta volna ki egykönnyen a kezéből, ha az övé lehetett volna. De nem lehetett. Neki nem volt szásrubeles nyugdíja – Kati mamának is csak húsz rubel járt, hiába dolgozott szakadásig a disznófarmon –, nem kap ingyen téli tüzelőt, krumplit mázaszám, zöldséget. „Így könnyű – háborgott fennhangon Péter; szólalt meg a lelke mélyén Valló Boris – lemezjátsszót venni, meg szásrubeles szőnyeget!”

Juci hazatérte mókába illő jelenet volt. Útközben ugyanis felszedett egy természetes kóbor kutyát, s a szegény pára az udvaron mellső lábaival úgy átkarolta Juci bal lábát, hogy az istennek sem tudta lefejtetni róla. Káromkodott, kedves szavakkal kérlete, majd ütötte-verte, de mindhiába, a megátalkodott vörös, hosszúszerű korcs a bejárati lépcsőig vonszoltatta magát; ott aztán taktikát változtatott – Juci derekát ölelte át. Így lépdelt fel a bejáratig. Háttal az ajtónak, kezében tele cekkerrel, derekán az ágaskodó kutyával Juci végképp nem tudta, mitévő legyen. Szerencsére ott volt Péter, s Péter keze ügyében a piszkavas, amelynek láttán a kutya farkát behúzza, vinnyogva a csempepadlós rédelyben álló nádfonatú virágtartó mögé menekült.

– Nincs szerencsém a kutyákkal, soha nem is volt! – sopánkodott Juci. – Magam vagyok, egy szál magam – folytatta a panaszkodást, miután lerakta cekkerét a konyhai dikóra. – Nincs, aki egy pohár vizet adjon, ha megszomjazok. Kellene egy kutya a házhoz, mert ahogy mondják, az ördög nem alszik – s emiatt én se sokat. Na... Anyád küldött, Péter?

– Magamtól jöttem.

– Ennek örülök!

Tényleg örült: csokoládéval, keksszel tele kistányért tett az asztalra.

Pár éve, amikor még csak neki volt televíziója az utcában, egy tût nem lehetett leejteni a szobájában, annyian vendégeskedtek nála, tévét nézni. Mostanában meg... Aki tehette – elkerülte.

– Anyád merre? – kérdezte Juci szórakozottan, s a választ meg sem várva előszedte konyhaszekrényéből a vodkásüveget, a mahorkás dobozt.

– Múszakban – válaszolt Péter, le nem véve szemét a vodkában úszkáló fokhagyma-gerezdekről.

Juci érzékelte Péter szemében az értetlenséget, s pár korty vodka után hosszúnak ígérkező magyarázatba fogott:

– Egy öreg spiné ajánlotta, azt állítva, hogy kutyaharapást a szőrivel kell gyógyítani. Megfogadtam a tanácsát, azóta mahorkát szívok, fokhagymás

vodkát iszom – ezekkel kúrálom a tüdőtagulásomat. Használ – kipucolódik a tüdőm, mint a sicc! Hiszed, nem hiszed: az orvos olyan köptetőszirupot írt fel, amitől nyelni nem tudtam, nem hogy köpni...

– Akkor én megyek – hadarta Péter.

– Sehova! Semmiért nem jöttél át. Na, mondd, mi az ábra?

– Hát igen... Arról lenne szó... Azt szeretném tudni, hogyan legyek felnőt?

– Csak ennyi a baj? – csapott a térdére Juci mosolyogva, miközben megvillantak dohányzástól megsárgult fogai. – Annál mi sem egyszerűbb: annyi pénzt kell keresned, hogy eltartsd magad!

– Hol tudok én annyi pénzt keresni?! – legyintett Péter a dikóra visszahuppanva.

– Sírva ne fakadj nekem! Tudod: idővel minden kialakul.

– Idővel... – komorkodott Péter.

Juci hallgatott. Ivott néhány korty vodkát, majd cigarettát sodort. Péter egy ideig a ráncos, nikotintól sárga, repedezett körmű ujjakat nézte, aztán az ablakon beszüremkedő, vibráló fénynyaláb Juci arcára terelte a figyelmét. Így, ilyen vénnek még soha nem látta ezt az asszonyt. A beesett, mély ráncokkal barázdált arc, a szem alatti táskák, a hajfestést kinövő ősz hajtövek látványa szorongással töltötte el. Nem az asszonytól félt, hanem attól a világtól, ahová valójában tartozott.

Juci rágyújtott, jól kiköhögte magát, majd megszólalt:

– Nagyon elhallgattál!

– Nem... Csak... – a motyogás elárulta Péter zavarát.

– Mi az, hogy nem csak!? – csapott tenyérrrel az asztallapra Juci, aztán ivott, csak ivott. – Vagy azt hiszitek ti, Vallók, hogy nem tudom, hogy nem szerettek! Nem vagyok vak! Azt is látom, hogy Jancsi bátyád – itt érdes hangja még érdekesebbnek hatott – egy kanál vízbe belefojtana, ha tehetné. Mintha én tehetnék... – és itt Juci elsírta magát.

– Ne sírjon – szólt Péter.

– Miért ne sírjak? Hadd sírjak, ennyi az enyém, egyéb se! – csattant fel Juci. Támolyogva, jobbában a vodkásüveggel Péterhez csoszogott, melléje ült. – Ostoba parasztjai!... Mintha tehetnék arról, hogy beléptettek a pártba, kineveztek a kolhozban brigadérosnak! Ki voltam én, mi voltam én? Senki, Péterke; egy porszem Isten tenyerén. Jó, összeházaltatták velem a békekölcsönt... Válgék egészségükre! Leseptették velem a padlásokat – és akkor mi van? Ha nem én, megtette volna valaki más... – fogta egyre halkabbra a szót, s pár újabb korty vodka után a tekintetét egy rejtélyes pontra szegezve csak ült, hallgatott.

Péter ismerte Jucinak ezt a szokását. Ahogy id. Valló Péter mondta: „Ilyenkor józanodik”. Csendesen elhagyta hát a konyhát, s a rekesznél

járt, amikor eszébe jutott Jancsi bácsi és anyja szóváltása. Nagybátyjának nem volt szokása asszonyokkal vitatkozni, de Valló Boris akkor annyira vehemensen védte Jucit, hogy az öreg nem állhatta meg szó nélkül: „Tudod, mi a szolgálélek igaza? Lefelé taposni, felfelé nyalni – ez az ő igaza, Boris, nem más!”

Péter csak akkor vette elő a könyveit, készítette el a házi feladatokat, ha máshoz nem volt kedve. Legszívesebben háborúsdit játszott. Volt egy cipősdoboza, tele sörösüveg-kupakkal. A kupakok belsejét kék és piros színű papírral bélelte ki. A kékék voltak az osztrákok, oroszok vagy fasiszták, a pirosak kurucok, honvédek vagy szovjet partizánok; attól függően, milyen háborút vívott képzeletben Péter. Ágyán a dunyhából, párnából hegyeket formált, a völgybe folyót képzelt híddal, s miután szétrakosgatta kupakjait a megfelelőnek vélt helyekre – kezdődhetett a csata. Órákig el tudott játszani, hol a Tenkes kapitánya, hol Bem apó, hol egy partizánvezér szerepébe bújva. A lényeg: mindig győzelemre vezette a pirosakat. Jancsi bácsi nem győzte csodálattal a játékát. „Jó a fantáziád” – mondta.

Az algebrából és magyarból kapott házi feladatokkal hamar végzett, jócskán beleolvasott a földrajzknönyvbe, de az orosz feladattal nem boldogult. Id. Valló Péter három és fél évig volt katona, jól beszélt oroszul, de soha nem segített neki. „Ezután se fog” – vélte Péter, s nem gondolt többé az orosz feladattal. Csonkos Béla jutott eszébe, sok-sok kérdés vele kapcsolatban. Megállapította, hogy Bélára végképp nem számíthat a pénzkeresést illetően. Pedig Béla nagy gyógynövény-szakértő hírében állt – a népek hozzá jártak teafüvekért. Ötven kopejkáért adta csokrát, de voltak olyan füvek, amelyeknek az ára egész rubelt kóstált. Ráadásul méhei voltak, hat kaptárral – az is pénz, sok pénz, hiszen telente drága a méz. „Az a baj vele, hogy magának való” – emlékezett vissza anyja szavaira Péter, s igazat adott Valló Borisnak. Tavaly télen is, fagyöngygyűjtés idején hiába kérlelte Bélát, hogy szedjenek négy-öt zsákkal, a patika nyersen is negyven kopejkát ad kilójáért – elhallgatta. Csak állt a nagy, langaléta ember, s pulyamód bámulta csizmatalpa nyomát a hóban. „Nekem megvan a klientúrám – magyarázta gyávaságát a hazaúton –, nem akarok szem elé kerülni.”

Egyedüli reménységnek Jancsi bácsi maradt. „Beállok hozzá segédhajtónak, és száz – mit száz: százötven! – rubelt megkeresek majd egy hónapban” – lelkesedett fennhangon Péter. De Lujzától, nagybátyja feleségétől komolyan tartott. A kancsal, bicegő Lujzától: ki tudja, mennyi irigység lakik benne! Mi lesz, ha lebeszéli Jancsi bácsit a dologról? Erre az eshetőségre nem akart, nem mert gondolni. Ám hiába próbálta

másfelé terelni a figyelmét, Ágnes néne epés megjegyzései újra és újra eszébe jutottak: „Elment a vagyon, megmaradt a majom... Dugdós a Lujza mindent, csak magát nem tudja a föld alá dugni... Úgy eltette a bika árát, hogy mire Jancsi bácsi meglelte, már az új rubel volt forgalomban...”

Öccséről, Szabó Jánosról viszont Kati mama csak jót tudott mondani. „Apánk – isten nyugosztalja! – italos ember volt, hát nem csoda, hogy szegények maradtunk, hogy Jancsi bátyádat már siheder korában kosztos béresnek kellett adni. Pár mázsa búza, öltözet ruha, egy pár csizma meg pár korona cigarettapénz volt a fizetsége, és hajnaltól napestig dolgoznia kellett. Talpraesett, mokány kis legény volt Jancsi bátyád, nem ivott bort, pálinkát – azóta se –, tanult apánk bajából. Szóval, annyira megtetszett a gazdájának, hogy idővel rákínálta a lányát, Lujzát. Házat vett nekik, darabka földet adott hozományul, ráadásul két lovat, ekét, boronát... Mert ha a lányai jövőjéről volt szó, nem fukarkodott. Úgy ám, Péter: ha nem jönnek az oroszok, és nincs kolhoz, Jancsi bátyád most gazdaember lenne!”

„Hát igen” – sóhajtott Péter, majd gyorsan felállt, összeszedte a könyveit, füzetait; tyúknak, kacsának enni adott; gondosan bekötötte maga mögött a kisajtót, s már szaporázta is a lépteit – a nagybátyjához sietett. „Janikát hazajövet fogom elhozni Kati mamától” – határozta el útközben, s megpróbált nem gondolni Lujzára.

Jancsi bácsi a kiságyon feküdt és a televíziót nézte. Lujza komor ábrázattal a csempespórnál állt, majd bebicegett a kamrába, s darab szalonnával, hagymával tért vissza.

– Még nincs kész a citerád – fogadta Jancsi bácsi Pétert.

– Nem azért jöttem – mondta Péter, s leült az ágy mellett álló hokedlire.

– Hát miért?

– Nem tudtam megfelelő húrokat venni, csak basszusgítárhoz valók vannak a boltban – húzta az időt Péter.

– Juharfadeszka lenne jó, akkor szépen szólna a citerád – morfondírozott Jancsi bácsi, aztán jót hallgattak.

– Felvenne engem... segédhajtónak? – nyögte ki végül jövedele célját Péter.

– Az iskolával mi lesz? – kérdezett vissza az öreg.

– Mi lenne! Úgyse lesz belőlem professzor!

– Az nem, de törvény is van a világon, és neked azt üzeni, hogy iskolába kell járnod!

– Pénzt akarok keresni, hogy odaköltözhessek Kati mamához!

– Az más... – könyökölt fel Jancsi bácsi. Összehúzott szemöldöke

jelezte, hogy gondban van. – Tehetünk egy próbát. A társam szabadnapot vesz ki, így akár holnap elkezdheted a pénzkeresést.

- Egészen biztos? – tamáskodott Péter.
- Ne félcipőben – gumicsizmában gyere!
- Hány órára?!
- Hajnali négyre. Villát hozzá! magaddal...

Péter otthon táskát rakatott az anyjával – zsíros kenyér, fél liter tea –, kikészítette gumicsizmáját, munkásnadrágját, s mindeközben azt hazudta id. Valló Péternek, hogy a betonozást megy visszasegíteni Jancsi bácsinak. Az ágyban jutott eszébe a villa, a le-leeresztő biciklikerek; Csipás és Kehes, hogy holnap majd hajtani fogja őket, pont úgy, mint Jancsi bácsi: magasba emelt ostorral, a nyelvével csettintgetve.

Hajnaltól óvatosan hajtott a kerékpárral, mert hiába lepte vastag zúz-mara a háztetőket és az útszéli akác-fák ágait, az út sötét volt, veszélyeket rejtett: a befagyott tócsák jegén könnyen megfarolhatott a kerék, és akkor... Hogy mi lenne akkor, Péter gondolni sem mert rá; inkább leszállt, tolni kezdte a kerékpárt. Soha nem látta még a korahajnali, ébredező falut, az októberi égre fölvetülő villanyfényeket, a titokzatosan surranó árnyakat, amelyek kurta „jó reggelt”-tel köszöntek neki.

Nagybátyját a lovak istállójában találta, vagyis a lovak számára elkerített kocikban. A szénatartó rácsot pucolta, vödörnyi abrakot öntött a jászolba, s míg Csipás és Kehes a durva őrlésű takarmányt herseggették, egyenként ellenőrizte patáikon a patkókat. „A barna szőrű a Csipás: pej kanca; a hamuszínű a Kehes: szürke herél” – magyarázta Péternek, s egy ideig úgy tűnt, okításból nála ennyi az egy napra eső penzum. Gyakorlott mozdulatokkal leszedegette a falba vert kampókról a hámot, a zablát, majd a felszerszámozott lovakat kivezette az istállóból, ügyesen befaroltatta őket a szekér rúdja mellé. Péter nagy igyekezettel próbálta a hajtószárat a zablához erősíteni. „Nem ismernek a lovak – mondta Jancsi bácsi, s kivette kezéből a gyeplőt. – A ló érzékeny jószág!”

Első útjuk a tehénistállóba vezetett, amelynek látnivalói hamar eléledtették Péterrel a lóistálló előtt kapott kis fricskát. Kapkodta a fejét: hol a villanymeghajtású trágyázó szalagot csodálta, hol az ólmagasan körbefutó, csillogó vákuumcsöveket. Leginkább a vasból készült önitatók tetszettek meg neki: csak bámulni tudta, ahogyan a tehének az orrukkal megnyomják az érdekes formájú kallantyút, s annyi vizet ihatnak, amennyi csak beléjük fér. Bámészkodása közben az etetést végző kékköpenyes fejjönök zsákokat raktak a szekérré. A lovak egyik lába itt, a másik ott – máris a mázsaház mögötti raktárépület előtt álltak. Péternek itt könnyű dolga volt: Jancsi bácsi tartotta a zsákokat, ő pedig vödörszám öntötte

azokba az abraktakarmányt. Mázsálás, rakodás, aztán hajtottak vissza a tehénistállóba.

A következő fuvar, a szecska – betonfalak közé tömörített, aprított kukoricaszár – felterhelése sem volt megerőltető munka. Mire ismét visszatértek az istállóba, már javában kattogtak a fejtőgépek. A fejtőők kézzel fejt habos tejjel kínálták Pétert, meg is ivott két nagy bádoggal. „Ez neked való munkahely” – jegyezte meg Jancsi bácsi.

A széna- és szalmakazlak, a szalmával-földdel fedett répavermek egymással párhuzamosan nyúltak el a szérűn. Villámhárító póznák meredeztek az égre köztük; az éjből megmaradt sötétség próbált elrejtőzni a napkelte előtt. „Száláról szúrd a szénát!” – figyelmeztette Jancsi bácsi a kazalra kapaszkodó Pétert, de ő nem értette; akkora vehemenciával esett neki a szénának, mintha az egész kazlat villájára akarná szűrni. Öt-hat villa széna ledobása után azonban már kivörösödött, a szíve pedig összevissza kalimpált. Pihent egy kicsikét, aztán folytatta. Az újabb pár villa széna, amit nagy nehezen még sikerült kitépnie a kazalból, teljesen kimerítette: elszállt a lábából az erő, lépni se bírt. Ha nem Jancsi bácsi lett volna vele, sírva fakad. „Mondtam, hogy száláról szedd!” – fedte meg az öreg, aki leültette Pétert, s maga állt neki a szekér megpakolásának. Játzsva, nagy csomókban dobálta lefelé a szénát a szekérre. „Így kell ezt csinálni” – kiáltotta oda Péternek.

Szekér takarmányrépát, tíz bála szalmát kellett még aznap elfuvarozniuk az istállóba. Jancsi bácsi később mosolyogva mesélte: Péter majdhogynem utána esett minden répának, amit a szekérre dobott, a szalmabálákat pedig megmozdítani sem bírta. Péter szégyellte magát – mi mást tehetett volna? Hazamenni, lefeküdni és aludni – ez volt aznap az egyetlen óhaja.

Aludt egész délután, átaludta az éjszakát, végül az anyjának kellett felkeltenie. Péternek fájt keze-lába, sajgott minden porcikája; percek teltek el, mire anyja nógatása elért a tudatáig. „Miért megyünk a városba?” – kérdezte, mikor félig-meddig feltápáskodott. Anyja nem válaszolt, kirakta a pároságyra mindkettejük ünneplő ruháját, s dolgára ment.

A városba való utazás Péter életében a jó dolgok egyike volt. A várakozás, vágyakozás izgalma mindig felvillanyozta. Most is ez történt. Gyorsan kibújt a dunyha alól, s fájó derekával nem törődve a konyhába sietett. A spóron nagy fazékban víz melegedett, egy láboshan tegnapról maradt szagatott haluska várta. Neki azonban se fürödni, se enni nem volt kedve. Anyja erélyének köszönhető, hogy mégis megfürdött a mosóteknőben, és evett néhány kanál tészát. „Addig nem megyünk sehova!” – zsarolta Valló Péterné fia utazásra való hajlandóságát.

Péter a divatos, mintás ingét vette fel, amit a tanévnyitóra kapott Kati mamától. Barna zakója alá kivágott nyakú pulóvert, pantallója alá vastag alsónadrágot, s mikor felhúzta új, barna egészcipőjét, a kinézete egészen legényes lett. De hiába! A hideg időre hivatkozva anyja ráadta a prémgaléros, divatjamúlt fekete szövetkabátot, a fejére pedig bojtos sapkát húzott. Péter önérzetét ezeknél is jobban sértette, hogy anyja már a házuk előtt kézen fogta, s úgy mentek végig az utcán, a fél falun, föl a kövesútra, ahol a buszmegálló volt. Sokan váraoztak már, s mind láthatták, hogy aprózza lépteit Péter az anyja mellett. Nem látott, nem hallott semmit, legszívesebben a föld alá süllyedt volna szégyenében, így az anyja hiába mondta el kétszer is: beutalót küldött a poliklinika, azért kell a városba utazni. Péter képtelen volt felfogni a szavak értelmét, azt meg végképp nem értette, miért kell erről hallgatnia még az apja előtt is.

Sápadtságát, rosszkedvét látva – amint megérkeztek a városba – Valló Boris azonnal megvette Péternek a megígért fagylatot; adott neki egy háromkopejkást, hogy limonádét vegyen a váróteremben felállított automatából.

A klinika földszinti folyosóján olyan nagy volt a tömeg, hogy zsúfoltabbnak tűnt a városi autóbusznál. Vallónénak hosszú sorokat kellett kiállnia, hogy kézhez kapja fia egészségügyi fejlapját és a sorszámot a 207-es szobába. Érdeklődött, hogy mit vizsgálnak ott, de a nővér vagy nem értette a kérdést, vagy nem akart válaszolni.

Az emelet folyosóvégi ablakból Péter kilátott a városka korzójára. Nyomott hangulata rögvest elillant, ahogy homlokát az ablaküveghez szorítva kibámult. Tetszett neki a látvány, érdeklődve figyelte a korzón föl-le hullámzó színes emberfogatagot és a park fái alatt padokon ücsörgő öregek, fiatalok tettetett közömbösségét, ahogy pillantásra sem méltatják az előttük elhaladókat. Legszívesebben az iskolai formaruhás, habfehér-köténykés szőke hajú, kék szemű lányokat mustrálta, követte tekintetével. Hogy kék a szemük, azt onnan tudta, hogy jártukban-keltükben egyszer-szer elmentek mellette, s őt mindig előntötte a forróság, hevesebben kezdett verni a szíve. A lányok járása légiesnek tűnt, arcuk finomnak, áttetszőnek, a mosolyuk és nevetésük pedig... „Nem olyan tenyeres-talpas lányok, mint az osztálytársaim!” – állapította meg magában az ablaknál állva. „Katicát kivéve! – fűzte tovább a gondolatát. – Ha fehér szalagot kötne a hosszú, szőke hajába, és formaruhát, fehér köténykét viselne – senki meg nem mondaná, hogy nem a városi lányok közül való...”

Ábrándozásából az anyja rázta fel, mondván: „Mi következzük.”

A hosszú, keskeny szoba ablaka elé állított íróasztalnál fehérköpenyes, nagytokájú, terebélyes termetű orvosnő várta őket. Valló Boris előbb

alázatosan köszönt, majd leültette Pétert az asztal előtti székre, s miután a fejlapot a doktornő elé tette, maga is leült.

– Vallyo Peter? – kérdezte tört magyarsággal az orvosnő, és szaruke-
retes szemüvegét feltéve beleásta magát az előtte tornyosuló irathalomba.
Percekig keresgélt, s a megtalált iratot többször átolvasta.

– Hiányozni sokat iskolából, hazamenni órákról, feleselni tanítónő-
nek... – sorolta fejcsóválva. – Rossz gyerek, lesz rossz vége!

– Drága doktornő, ha az uram berúg, nincs megállásunk előtte... –
kelt fia védelmére Vallóné, de a doktornő leintette.

– Magán dolog! Engemet gyerek sorsa érdekel.

– Dolgozok látástól vakulásig, hogy mindene meglegyen – próbálko-
zott újra Vallóné, ám az orvosnő szóra sem méltatta; kartonlapokat szedett
elő a fiókjából, s egyenként Péter kezébe adta.

– Mit látol rajta?

Péter eleinte csak színes pöttyöket, szétmázolt pacnikat látott, ám igen
hamar felfedezte bennük az esernyős embert, az elefántot, a motorke-
rékpárt, a kutyát. Ahogy kezdett belemelegedni a játékba, arra is rájött,
hogy ha körbeforgatja a lapokat, újabb és újabb figurák bontakoznak ki
a pöttyökből és pacnikból.

– Mi a Szovjetunió fővárosa? – kérdezte váratlanul az orvosnő.

– Moszkva – válaszolt kapásból Péter.

– Jól! Moszkva minek a fővárosa?

– A Szovjetunióé.

– Mikor volt második világháború?

Valló Péterné már kezdett megnyugodni, de ennél a kérdésnél Péter
gondban volt: az évszámokkal hadilábon állt, éppúgy, mint a bemagolásra
szánt szabályokkal.

– Kicsoda győztek? – jött a mentő kérdés.

Péter szeme felcsillant:

– A magyar honvédek legyőzték volna az oroszokat, hazáig kergetik a
kozákokat, ha Görgey tábornok nem rakatja le velük a fegyvert – mondta
őszinte meggyőződéssel.

Nem csak ő, de Vallóné sem tudta mire vélni az orvosnő arcára kiülő
döbbenetet:

– Nem igaz! Nem! – üvöltötte magából kikelve a doktornő, és
erőszakosan kituszkolta Pétert a szobából.

Hogy aztán mit mondott Valló Borisnak, Péter már nem hallhatta, de
látta: anyja sírva jött ki és pityergett egész hazaúton.

A történekről elsőként Ágnes néne szerzett tudomást, s nem túrtóztette
magát, lóhalálában rohant Kati mamához, hogy továbbadja a hírt az öreg-

asszonynak. Kati mama egy ideig hinodált: „Mondjam el a fiamnak, ne mondjam?” Végül úgy döntött, az a legjobb, ha id. Valló tőle tudja meg, miféle szovjetellenes dolgokat beszélt Péter a szihó... izé, a doktornó előtt.

A hír hallatán id. Valló Péter háziborért szalajtotta Janikát. Meg sem itta a liter lőrét, már fogta magát, ment a boltba, vett három palack Sztrumok névre hallgató asztali bort. Ebből Vallónét is megkínálta, az asszony azonban beérte néhány korttyal; ült a nagyágyon, s hol pityergett, hol hallgatott. Id. Valló sem volt beszédes kedvében: csendesesen cigarettázott, iszogatótt. Így virradt rájuk a másnap, s nem tudták, mitévők legyenek. Valló Boris szerint: ha elveszik tőlük és javítóintézetbe zárják Pétert, ő azt nem éli túl. Ráadásul id. Valló Péter megjegyezte: mint apát, őt is lecsukhatják. Ez a két keserves eshetőség bőven elegendő volt ahhoz, hogy Vallóné minden ízében reszkessen a félelemtől, bár Juci átjött hozzájuk, bátorította őket: „Nem eszik olyan forrón a kását!”

Valló Péter egész nap ágyban feküdt; semmi pénzért ki nem mozdult volna a tisztaszobából, hogy ne csak hallja, hanem lássa is, mi történik a konyhában. Hallgatta anyja fogadkozását, miszerint otthagy csapot-papot, felmegy az iskolába, kitépi az osztályfőnöknő haját; hallgatta apja csitítgató hümmögését, a holnapra szóló ígéretét, hogy elmegy a kolhozelnökhöz, elmegy bizony, és... Hogy mit intézne az elnökkel, az nem derült ki, mert fejére húzta a dunyhát. Mindebből Péter levonta a következtetést: az ember senkire nem számíthat a bajban; hogy istenke nem létezik, hiába imádkozik hozzá Kati mama; s hogy őt úgyis javítóba viszik.

Később egyre hangosabban zengett a konyha: id. Valló Péter hergelte a saját dühét a „majd az asztalra csapok!” és „majd megmutatom” kiszólásokkal. Ez meglepte Pétert, hiszen tudta, apja már ült tizenöt napot garázdaság címen: sokaknak nem tetsző módon felszólalt a kolhoz év végi beszámoló gyűlésén. Letudta a tizenöt napi elzárást, abban a hitben ringatva magát, hogy ha ő nem beszél az esetről, más se fog. Tévedett, mert Vallóné beszélt helyette is: az ura ivászatait, hóbörgéseit a milícián történekekkel okolva. Egyszer még Péter előtt is elkottyantotta magát, bizonygatva, hogy id. Vallót nagyon elverhették, mert nem volt szabad meglátogatni, s mikor hazakerült, még mindig vérben állt a szeme.

Ám ahogy megérkezett Ágnes néne és Kati mama, id. Valló Péter rögtön megjuhászodott; újfent borért küldte az iskolából hazatérő Janikát. Egy ideig szótlánul emelgette a poharat, az ötödik után viszont azt találta mondani a feleségének, hogy csomagoljon neki szalonnát, cigarettát, mert úgy érzi, estére itt lesz érte a milícia. Az asszonyokban munkáló feszültség azonnal fölfeslett: mindhárman sírva fakadtak. A tisztaszobában

kuksoló Péter elszorult torokkal hallgatta a sírást, s úgy érezte: mélység nyílik alatta, s ő csak zuhan, zuhan...

Jancsi bácsi derűje, higgadt szavai kellettek ahhoz, hogy a kedélyek kissé megnyugodjanak. Az volt a baj, hogy ő magától Pétertől akarta hallani a klinikán történeteket. Péter meg alvást színlelt, mikor anyja benyitott hozzá. „Mélyen alszik” – mondta Vallóné, testével elállva a szoba ajtaját. „Alszik egy fenét – legyintett Jancsi bácsi –, büntudata van, nem mer ember elé állni!”

Estére a rokonok úgy teleülték-állták a konyhát, hogy Juci aligság tudott bejönni. Csonkos Béla épp akkor ért a mondókája végére, amelynek az volt a lényege, hogy sok jó dolog van a világon, de legjobb a békesség. Ezért azt javasolta, hogy a családfő írjon kérvényt: a fia nevében kérjen bocsánatot az iskolaigazgatótól, az osztályfőnöknőtől, az orvosnőtől, sőt, az utóbbinak nem ártana egy kis ajándékot vinni: „Egy tyúkokscát, oldal szalonnát, tucát tojást, pár pohárka örölt paprikát.”

Valló Péter váratlan, tompa koppanást hallott; Juci érdes hangját, ahogy poharakat kér Valló Boristól.

– Pulya, gond és baj egy csepp se! – kezdte a pohárköszöntőjét Juci, miután mindenkinek töltött a magával hozott vodkából. – Boriskám, jártam a kolhoz párttitkáránál és elmondtam neki, miben vagytok. Megdicsértem a fiadat, mint jóra való és okos gyereket, elítéltem az uradat a viselt dolgai miatt. Aztán téged is megdicsértelek, elítéltem... ha megölsz, akkor se tudom megmondani, kit! De nem is ez a lényeg. Addig zsaroltam az öreg zsernyákot, míg bele nem ment, hogy Péter a helyi pártszervezet felügyelete alá kerüljön, és az én pártmegbízatásom legyen az ő átnevelése. Ne nézz így rám, ne hitetlenkedj, Boris! Írás készült róla, itt van nálam – húzta elő farzsebéből az összehajtogatott papírt. – Oroszul gépelték, rajta a pecsét, az aláírás: Hát mi kell még? Az ám, Boriskám: ha bárkinek baja támadna a gyerekekkel – hozzám küldd. Egészségünkre!

– És... Mivel tartozunk neked ezért? – kérdezte halkan Valló Boris.

– Ne izélj már! – színlelte a felháborodást Juci. – Mibe se került nekem. Legfeljebb majd szorgalmasan eljárógatok a pártgyűlésekre helyeselni, tapsolni – ha már ebből áll a világ.